

*Edice a materiály***Z POČÁTKŮ ČESKÉHO FILMU***Dokumenty, ohlasy, vzpomínky*

1898, 30. dubna. – Dopis Josefa Švába Malostranského, v němž Šváb nabízí majitelům výstavního kinematografu Janu Kříženeckému a Josefu F. Pokornému svou spolupráci při natáčení hraných filmů.

30. 4. 1898

Slovutní pánové!

Četl jsem dnes zprávu o Vašem **českém kinematografu** a tu rád se Vám nabízím k aranžování některých humorných scén, bez kterých se zajisté ani Váš český kinematograf neobejde.

Já byl prvním, který svého času na jubilejní výstavě mluvil a zpíval česky do fonografu, a proto i zde **rád** posloužím svým humorem!

V hluboké úctě oddaný

Jos. Šváb

Národní technické muzeum – sbírka rukopisů, i. č. 338.

Český kinematograf

Jednou z nejzajímavějších výstavních atrakcí bude **český kinematograf**, jenž ve vědeckém divadle »Uranii« na výstavě bude produkovati »živé fotografie« a svou přesností, docílenou na základě výzkumů nejnovějších, předčí podobné podniky cizí. Pp. arch. Jan Kříženecký a arch. Rudolf Pokorný obdrželi k jeho zřízení v divadelní budově »Urania« již úřední povolení, jehož bylo zapotřebí z důvodů bezpečnostních. Kinematograf jmenovaných pánů, jak bylo náležitě osvědčeno, poskytuje úplnou a naprostou bezpečnost tak, že každé i sebemenší nebezpečí jest úplně vyloučeno. V »Uranii« budou kinematografem pořádána pravidelná představení, kteráž svou novostí přilákají každého návštěvníka výstavy.

Představení tato budou pozoruhodna zvláště tím, že budou předváděti živé výjevy ze života českého vůbec a pražského zvláště a jmenovitě i ze života výstavního, takže jest úplně možná, že mnohý návštěvník výstavy uzří při nich i sebe sama »živého«. Jediné nebezpečí, jež jest spojeno s kinematografem, ale nebude snad na závalu, mohlo by býti asi to, že by dovedl veřejně prozraditi i nějaké – dostaveníčko. Každým způsobem budou představení tohoto českého kinematografu velice zajímavá a zábavná.

„Národní listy“ 38, 6. 5. 1898, č. 125, s. 3.

18³⁰/₄ 98

Slovutní páňové!

Pěť jsem dnes zprávu o Vašem
českém kinematografu, a ta
má se Vám nabídnout k
aranžování některých humer.
scén, bez kterých
se zajišťí ani váš
český kinematograf
nesbějde.

Tá byl proum,
který svého času

Deposé
č. 93. A

na jubilejní výstavě mlu-
vil a zpíval český do
fonografu, a proto i zde
rád posloužil svým
humorem.

V hluboké

úctě oddaný

Josef Šváb

JOSEF ŠVÁB
obchod
papírem a kuplety
v Praze-III.,
Mostecká ulice č. 4. n.

Dopis, v němž Josef Šváb Malostranský nabízí Kříženeckému a Pokornému
spolupráci při natáčení hraných filmů
Ze sbírek NTM

Český kinematograf

Minulou neděli otevřeli v dolejší části výstavy dva mladí architekti pavilon, v němž podle vzoru Francouzů, kteří před časem dávali představení v hotelu »U černého koně«, předvádějí kinematografem řadu zajímavých »živých obrazů«. Čeští podnikatelé chtějí však také podat obrazy z pražského života, pokud mohou interesovati širší vrstvy svým seskupením nebo obsahem, a několik takových lze již nyní viděti v první sérii. Dlužno uznati, že provedení původních obrazů v ničem nestojí za francouzskými vzory a směle může s nimi svou čistotou a plastičností konkurovati. Nejlepším dokladem toho jest »Sv.-Janská pouť v česko-slovanské vesnici«. V plném svitu slunečním míhají se světlé toalety přecházejících dam, za veselé hudby taneční víří na vyhrazeném místě neúnavně taneční páry a vzadu točí se kolotoč a produkují »umělci« na provaze. Ruch a život výstavní pouti zachycen tu znamenitě v plné své svěžesti a barvitosti dojmů. Nebo »Polední výstřel«: v jedné minutě předvedena dle skutečnosti celá machinace nabíjení, vystřelení a vyčištění děla. Na obraze »Purkyňovo náměstí na Král. Vinohradech« víří pravý šum velkoměstského života, kde mezi vagony elektrické dráhy proplítají se vozy a chodci a plným tryskem ujíždějí cyklisté. Z cizích obrazů možno vidět scény vážné i rozmarné, zasluhující všeobecné pozornosti. Záleží jen na obecnstvu, aby hojnou návštěvou podporovalo tento nový český podnik a umožnilo tak časté měnění programu a doplňování jeho novými původními čísly.

„Národní listy“ 38, 23. 6. 1898, č. 171, s. 3.

Český kinematograf má na dnešek připraveny kromě jiných dva rozkošné původní živé obrazy: »Alarm pražských hasičů staroměstských« a »Švábovo zmařené dostaveníčko«.

„Národní listy“ 38, 3. 7. 1898, č. 181, s. 2.

Český kinematograf na výstavě rozmnožil svůj program novými obrazy z Prahy, jež dnes v neděli poprvé předvésti míní. Druhý obraz předvádí nezvratný důkaz všemu obecnstvu pražskému, že sbor hasičů staroměstských skutečně po udeření poplašného signálu v jedné minutě k ohni odjíždí. Další zajímavé obrazy se připravují.

„Hlas národa“ 3. 7. 1898, č. 181 (příloha), nestr.

Český kinematograf. Zvláště zajímavou atrakcí výstavy i pro nejširší vrstvy obecnstva jest český kinematograf, v němž právě přišla na řadu kolekce svrchované poutavých a zábavných obrazů z výstaviště. Upozorňujeme obecnstvo na tento vynikající český kinematograf; pavilon jeho jest při hlavní silnici dolní aleje poblíže české vesnice.

„Národní politika“ 16, 6. 7. 1898, č. 184, s. 3.

»**Český kinematograf.**« Za příčinou dětského dne na výstavišti sníženo vstupné pro děti na 5 kr. Začátek od 2 hodin každé půl hodiny.

„Národní politika“ 16, 13. 7. 1898, č. 191, s. 2.

(Téměř identická zpráva viz též: „Hlas národa“ 13. 7. 1898, č. 191 (příloha), nestr.; „Národní listy“ 38, 13. 7. 1898, č. 191, s. 3.)

»**Český kinematograf.**« Dnes obohacen program novými zajímavými pěti čísly, jež zajisté všeobecný zájem vzbudí a náležitého ocenění dojdou, a sice obrazy: Sokola pražského voltyžování na bělouši »Vasilu«, provedeno pěti br. Sokoly na cvičišti na Letné. Sokola malostranského nové cvičení s kužely; cvičí 12 bratrů v letní tělocvičně na Malé Straně. Z moravského dne: banderium hanácké a děvy v malebných krojích národních. Zakládání pomníku Fr. Palackého: klepání hodnostářů na základní kámen. Komická scéna: Pražský párkař a lepič plakátů »u Nesmysla«, provedl Šváb z Malé Strany a jiní.

„Národní listy“ 38, 24. 7. 1898, č. 202, s. 2.

Český kinematograf. Po dnešní neděli připraveno jest mj.: Zakládání pomníku Frant. Palackého: Klepání všech hodnostářů na kámen základní.

„Hlas národa“ 24. 7. 1898, č. 202 (příloha), nestr.

Výstava architektury a inženýrství

III. Atrakční a zábavní podniky

[...] K těmto výstavním podnikům, jež jsou v režii výboru výstavního, druží se četné atrakční a zábavní podniky soukromé. V první řadě jakožto novinka budiž jmenován **Český kinematograf** v dolejší stromořadí naproti krčmě umělců. Princip i zařízení kinematografu jsou čtenářstvu našemu známy z článku a vyobrazení, jež podal Světozor roku 1896. Promítání obrazů děje se pomocí obloukové elektrické lampy s ručním regulováním s proudem 15 Amp a 50 Volt se svítivostí 1600 svíček. Kondenzační čočkou vrhá se světlo na diapozitivy, takže tyto nacházejí se v ohnisku svazku paprskového, a myslíme-li si postup paprsku při vzniku obrazu na desce v aparátu fotografickém, jest pochod zde při promítání obrazu zcela obrácený, takže z obrazu na desce dostaneme na promítací ploše obraz ve skutečné velikosti neb i zvětšený. Obrazy na filmu pohybují se rychlostí takovou, že vystřídá se 900 obrazů za minutu, takže oko – jelikož doba trvání je menší $\frac{1}{10}$ vteřiny – nevidí jednotlivých obrazů, nýbrž výslední dojem z nich: předměty v pohybu věrně napodobeném. Velikost jednoho filmu, jenž obsahuje obrazy tělesa v různých fázích pohybu se nacházejících, jest 17 – 18 m; na vyvolání obrazu Lumière spotřebuje 20 litrů vyvolávače, našim pořadatelům podařilo se zredukovati množství to na 3 litry. České fotografie provedené p. Kříženeckým, známým svými fotografickými pracemi, jsou vyžádány od firmy Lumière na výměnu.

*Kinematograf bratrů Lumièreových
Ze sbírek NTM*

Český kinematograf předvádí nám v živém napodobení »Poplach hasičů v obecním dvoře staroměstském«, »Svatojanskou pouť ve vesnici«, »Polední výstřel pražský«, »Rychlovlak v Polabí«, »Švábovo zmařené dostaveníčko«. Nejbližšími novinkami bude: »Průvod moravský«, »Vltičování Sokola pražského«, »Útok pražského dělostřelectva«, »Cvičení s kužely Sokola malostranského«. Návštěvníci zajisté neopomenou podívat se na tyto novinky.

Kromě podniků již uvedených a odjinud známých, jako např. T á b o r l i d u, P a n o - r a m a Národní jednoty pošumavské, Převrácený svět aj., budtež ještě uvedeny: M l u v í c í h o d i n y, které pomocí fonografu dávají v příslušné době

příslušné pozdravy, dále *Megatelskop* se stereoskopickými, malovanými a elektrickým světlem osvětlenými obrazy z čarokrásných Benátek.

—ž

„Světobor“ 32, 29. 7. 1898, č. 37, s. 440 – 441.

Český kinematograf na výstavě architektů a inženýrů v Praze

Podnikavostí architektů p. J. Pokorného a člena Klubu fotografů-amatérů v Praze pana J. Kříženeckého obohacena výstava o nejinteresantnější zábavnou atrakci, český kinematograf. Čtenáři naši znají přístroj a výkony jeho z dřívějších čísel našeho listu a chceme se jen několika slovy zmíniti o výkonech tohoto prvního českého kinematografu. Představení konají se ve zvláštním pavilonu za stromořadím v dolejší části výstaviště proti umělecké krčmě »U nesmysla«, a sice denně odpůldne a v neděli od 10. hodiny dopolední. Mimo původní pražské snímky předvádějí se obecnstvu i zdařilé pojímky cizí. Z domácích, panem Kříženeckým zhotovených snímků jmenujme: Poplach hasičů, polední výstřel z děla, slavnost na návsi na výstavě, kladení základního kamene na pomník Palackého (velmi cenný snímek) a pokažené zastaveníčko pana Švába, slavnost Božího těla na Hradčanech, moravský průvod na výstavě architektů, cvičení »Sokola« atd. Scény tyto, každému ze skutečnosti známé, překvapují čistým vypracováním a mnohý, nemaje ani tušení, že byl fotografován, vidí se na obraze ve veselém reji. Naše amatéry bude zajímati, že nutno bylo k vyvolávání filmů zhotoviti zvláštní přístroj, aby veškeré obrázky na pásu filmovém stejnoměrně vyvolány byly. Z negativu hotoví se na přístroji samém pozitivy pouze při svitu petrolejové lampičky, tak citlivá jest vrstva filmů. Zhotovení jednoho pruhu časových snímků vyžaduje jen na materiálních nákladu asi zl. 30,- a jest na obecnstvu, aby tento nákladný podnik co nejvíce podporovalo. Z amatérů našich nebudiž jednoho, který by kinematograf nenavštívil. Podnikatelům přejeme všeho zdu.

„Fotografický obzor“ 6, 10. 8. 1898, č. 8, s. 125 – 126.

Český kinematograf (živé obrazy) naproti umělecké krčmě »U nesmyslu« vžil se záhy v přízeň výstavních návštěvníků a stává se hledaným místem zábavy, zvláště od té doby, co program – téměř úplně původní – vykazuje několik obrazů z posledních dnů slavnostních. Těm, jimž nebylo možno zúčastnit se oslav na památku Fr. Palackého v Praze pořádaných, přijdou zajisté vhod některé momenty ze slavnosti zakládání pomníku. Věrně reprodukováno tu celé slavnostní ovzduší: vzrušený nesčetný dav nadšeně vítá slavnostní řečníky, jichž podoby jsou věrně zachyceny. Z jiných obrazů docházejí živé pozornosti »Moravský den na výstavě« s banderiem rolníků a průvodem roztomilých královniček, »Voltyžování jízdního odboru Sokola pražského« na dovádivém bělouši, »Kroužení kužely Sokolů malostranských« a jiné scény vážné i žertovné. Pro tento český a časový program zasluhuje český kinematograf nejhojnější návštěvy.

„Národní listy“ 38, 17. 8. 1898, č. 225, s. 3.

Správa kinematografu na výstavě snížila návštěvníkům ze Žižkova pro neděli vstupné na 10 kr. Vstupenky obdržeti lze v trafice slč. Matkovičovy v Husově tř.

„Národní listy“ 38, 19. 8. 1898, č. 227, s. 2.

»**Český kinematograf.**« K dosavadním velmi zdařilým obrazům přibýly dva nové: výjev z lázní žofínských a jízda hasičů s parní stříkačkou k ohni. Oba obrazy jsou velice zajímavé a patří k nejlepším obrazům toho druhu vůbec.

„Národní listy“ 38, 28. 8. 1898, č. 236, s. 2.

(Téměř identická zpráva viz též: „Hlas národa“ 28. 8. 1898, č. 236 (příloha), nestr.; „Národní politika“ 16, 31. 8. 1898, č. 239, s. 2.)

Nedělní hovory

[...] „To jest mých sedm přikázání, které musím zachovávat, nechci-li vedrem bídne zahynouti,“ povzdechl si můj přítel.

„Povím ti o osmém,“ podotkl jsem a hned jsem dodal: „Choď na Žofín.“ Celý ostrov žofínský připadá mi nyní jako obrovský zelený slunečník, který v samém středu Prahy jest rozepjat. Z řeky vane ochlazující chládek, vysoké koruny stromů nedopouští proniknouti slunci, květinové záhony a zelený pažit působí osvěživě na zemdlenou mysl. Na ostrově koncertuje hudba, ze Střeleckého ostrova přináší větřík též hudební noty, na novém mostě se to hemží dělníky a z blízké plovárny každou chvíli slyšíš jásavé hlasy: drobotina v křiklavých červených plavkách se honí, ti co na slunci se opékají, převalují se ze strany na stranu; družina dobrých plavců vypravuje se pod smíchovský jez založiti nový ostrov, několik svobodných pánů vydává se na dobrodružnou pouť do širé řeky a míchají své červené čapky mezi slaměné dámské klobouky, každou chvíli přejede kolem zamilovaný párek na loďce a jako šipka proletí člun o jednom veslu, sandálek.

„Pojďme tudíž na Žofín a na plovárnu,“ souhlasil přítel. A sotva že jsme natáhli plavky a vyšli z kabiny do zástupu plovárenských hostů, uvítalo nás hlasité „haló“!

„Pojďte, pojdte, jste ve výstavním kinematografu!“ znělo to ze všech stran. „Výtečný obrázek, viděl jsem jej na své oči!“

Nedávno postavil na střechu žofínské plovárny svůj aparát český kinematograf a požádal nás, abychom za minutu provedli nějakou scénu z veselého života na plovárně. Hned svoláni byli umělci, specialisté a dobrovolníci, rozděleny úlohy, rozpočten čas na každý výkon a vytyčen pořad kousků. Pak se provedla malá zkouška a hned nato kinematografická produkce na čisto. Zatímco na střeše plovárny v aparátu míhala se fotografická blanka, šla naše produkce jako na šňůrce: Číslo první – salto mortale popředu, za ním číslo druhé – salto mortale zezadu – potom skok po hlavě, pak z pružného prkna pohřížila se do vody živá pyramida tří osob, pak rozhoupali hochy a hodili ho do vody, plavec potápěl se s lodičkou a velocipedista v plavkách projížděl se na kole, všeobecné skákání všech přítomných do vody ukončilo veselý rej.

„Děkuji, pánové,“ zaznělo ze stříšky plovárny a kinematografičtí umělci odcházeli.

A dnes už ve výstavě náleží „život na žofínské plovárně“ k nejlepším číslům českého kinematografu. Jenže umělci dovolili si malou změnu: podali život na plovárně v obráceném postupu časovém. A tím docílili několik velice efektních a veselých obrázků. Například: Z hladiny vodní vymrští se náhle tělo, vyšvihne se do vzduchu, otočí se v povětrí, dopadne na pružné prkno, napřímí se, vyskočí, dupne a potom spěšně odběhne. Anebo: z vody vylítne hoch, ruce a nohy rozpažené, vznese se do výšky, obrátí, vlétne do rukou dvou lidí, ti s ním chvilku houpají a pak ho postaví na pevnou půdu, načež všichni uteknou. A tak to jde „pozpátku“ všechno dále. Převrácený svět...

V tom dnešním horku jest ostatně všechno dovoleno, jen když se člověk trochu ochladí a upokojí: ať již obtěžuje lékaře s nářkem na vedro a žádá od nich zvláštní úpravu života, ať prosní parné hodiny při hudbě na Žofíně či ať vyvádí odvážné skoky do vody pro kinematograf. Všechno smíš, jen když horko oklameš...

– bs. –

„Pražský ilustrovaný kurýr“ 28. 8. 1898, č. 236 (příloha), s. 9 – 10.

Český kinematograf, jenž náleží k nejzábavnějším atrakčním podnikům výstavním, obohacen opět sérií nových velice zajímavých obrazů, vzatých vesměs ze života pražského a výstavního. Doporoučíme ryze český podnik tento co největší přízni návštěvníků výstavy.

„Národní listy“ 38, 22. 9. 1898, č. 261, s. 2.

(Zkrácené znění této zprávy viz též: „Právo lidu“ 7, 22. 9. 1898, č. 262, s. 7.)

»**Český kinematograf.**« (Živé obrazy.) Za příčinou dnešní zajisté četné návštěvy připravena opět řada zajímavých nových obrazů, z nichž uvádíme: Biřtlářova nehoda »u Nesmysla«, Defilování kadetů, Sólový výstup p. Švába atd.

„Národní listy“ 38, 28. 9. 1898, č. 267, s. 2.

»**Český kinematograf.**« Majitelé tohoto ryze českého podniku pp. inž. Kříženecký a Pokorný pořídili opět nové obrazy, velice pěkné, čisté a zábavné, kterými se návštěvníci dojista velice pobaví a upřímně se zasmějí. Velice nízké vstupné umožňuje každému zajímavou tuto podívanou.

„Národní listy“ 38, 7. 10. 1898, č. 276, s. 2.

K naší příloze

Jak z referátů našeho listu čtenářům známo jest, pořádá člen klubu našeho p. J. Kříženecký na výstavě architektury a inženýrství v Praze promítání kinematografem. Jest to první stroj v Čechách podávající výhradně české práce; dřívější různá představení v Praze obmezovala se na promítání diapozitivů kinematografických zhotovených v cizině.

Český kinematograf.

Kinematografické snímky pana J. Kříženeckého, člena Klubu fotografů amatérů v Praze.

*Obrazová příloha říjnového čísla časopisu Fotografický obzor z roku 1898:
filmové pásy nedochovaného snímku Slavnost zakládání pomníku Fr. Palackého
a filmů Výjev z lázní žofínských a Dostaveníčko ve mlýnici*

Foto archiv

Jako přílohu přinášíme dnes kvůli zajímavosti tři snímky z programu českého kinematografu. Každý obsahuje 9 obrázků, z nichž pilný pozorovatel seznati může, jaký pohyb osob ve scéně za dobu $\frac{9}{800}$ (devíti osmisetin) minuty vykonán byl. Jednotlivé snímky jsou v původní velikosti a zhotoví jich kinematograf za minutu asi 800, jest tudíž část filmu na přiložené reprodukci za výše uvedenou část minuty zhotovena.

První pás na našem vyobrazení představuje zlomek »Slavnosti zakládání pomníku Palackému«, a sice moment, kdy ruský generál Komarov řeč pronáší.

Druhý pás jest scéna ze Žofínské plovárny. Zde možno velmi dobře rozeznati na hořejším obrázku vystříknutí vody při skoku plavce do řeky a poznenáhle její tišení, takže na nejdolejším již jen slabé čeření povrchu se jeví. Mimo toho znatelný jest pohyb druhého skokana, z něhož na třetím obrázku shora jen část ruky, na dolejších již celé tělo uprostřed prkna se jeví.

Třetí pás jest veselá scéna, pořádaná známým komikem panem Švábem, kde různé pohyby osob taktéž dobře pozorovati lze. Co se stroje kinematografického týče, poukážeme na odborný článek našeho Deburaua v čísle 11. ročníku 1896; o hotovení, vyvolávání atd. snímků budeme zajisté moci během sezóny referovati, an slíbil pan Kříženecký přednášku o předmětu tomto.

„Fotografický obzor“ 6, 10. 10. 1898, č. 10, s. 160.

»Český kinematograf« (Živé obrazy), jenž zvláště v poslední době těší se stále větší pozornosti ct. obecnstva, sestavil na rozloučenou pro dnešek a zejtřek program o 15 živých obrazech, těch nejzajímavějších, kteréž v každém představení budou vyčerpány.

„Národní listy“ 38, 16. 10. 1898, č. 285, s. 2.

Začátky české kinematografie

Ferdinand Gýra

Dne 21. prosince 1925 otištěn byl ve „Večeru“ článek „Z kinematografického oddělení technického musea v Praze“, vztahující se k pařížské oslavě 30. výročí prvního kinematografického představení a k obohacení tohoto muzea cennými, dnes již historickými dokumenty, jakými se mohou chlubit pouze muzea v Londýně a v Paříži. Je v něm stať: „Tento aparát (čímž míněn aparát Lumièrův, ne sice týž, který fungoval při prvním představení pařížském 28. prosince roku 1895, ale stejně konstruovaný současník tohoto aparátu!), je darem pozůstalosti p. Kříženeckého, jehož zásluhou bylo, že již roku 1896 promítány byly v Praze dva kratičké filmy. Darem p. Lumièra nabyla pak pražská sbírka i kopii oněch původních prvních filmů, promítaných v Paříži“ atd.

Nato v několika letošních číslech otiskl „Večer“ anketu o počátcích kinematografu u nás, různé domněnky atd., kdež je naznačeno, že by k objasnění mohli přispěti nejbližší příbuzní, jakož i že asi těžko bude lze odpovědět, leda by někdo měl obdivuhodnou paměť. K tomu náhledu kloním se i já, švakr dne 9. února 1921 zesnulého architekta Jana Kříženeckého, vrchního revidenta stavebního úřadu, a rád tedy vyhovuji, pokud mé slabé síly stačí. I mně leccos z těch dob dobře utkvělo v paměti, ale daleko více jsem už zapomněl, neboť zajisté nikoho z nás nenapadlo činit si záznamy, jež by dnes mohly býti velice zajímavými vzhledem k úžasnému pokroku, oblibě a rozšíření kinematografie, resp. biografů, jak se to dnes nazývá. A tu bude snad nejlépe, když oni z těch – jistě ještě dosti četných – účastníků prvních představení, kdož mají též nějakých na ně vzpomínek a vědomostí a kdož by k tomu byli ochotni, vám je pak sdělili, čímž, myslím, docílilo by se jakéhos celku.

Na dotaz v anketě, který první film se v Praze hrál (čímž ovšem rozumí se stálý biograf), také nemohu dáti určitou odpověď, mám však zato, že by to mohl nejspíš vědět p. inž. Pokorný, s nímž Jenda na inženýrské výstavě první české kinematografické divadlo otevřel (a jenž se dle doslechu nyní v Moravské Ostravě nalézá), aneb p. Kock, s nímž měl společný biograf na jedné z pozdějších výstav (nevím již, kterého roku to bylo – viděli jsme tam tehdy poprvé rentgenování člověka). Ještě později řídil Jenda i biograf v „Louvru“, myslím, že s p. Tichým, taktéž i ve „Světozoru“.

Pan ministerský rada Šulc se mýlí, tvrdí-li, že prvé biografické představení, jež vůbec v Praze bylo viděno, dalo se v hotelu „U černého koně“, neboť byl jsem tu též se švakrem přítomen a vím pozitivně, že to bylo v hotelu „De Saxe“ v Hybernské ulici asi snad ke sklonku roku 1897. Tam se promítalo 6 obrazů, z nichž mně v paměti utkvěl pouze jediný: žebrák-simulant o berlích, sedící někde v ulici pařížské, spatří pojednou z dáli blížiti se policajta; vtom rychle berle odhodí a uhání co mu nohy stačí pryč – byl tento „chromý“ náramně brzo „uzdraven“. To vyvolalo bouři smíchu. Nám Pražanům byla tato novinka – pohyblivá fotografie – zajímavou podívanou, ač já sám, jsa o 7 let starší švakra Jendy (jak jsme ho doma nazývali a jak ho i zde dále jmenovati budu), viděl jsem již v letech sedmdesátých minulého století na tehdejším Senovážném náměstí v divadle Heřmana Monhaupta – jehož, i pozdějšího eskamotéra Caperty, podobizny dosud

chovám; velké, vskutku skvostné „mlhové obrazy“ s nádhernými kolorovanými pohyblivými hvězdicemi (jakýs kaleidoskop), což však bylo zcela jiným způsobem, mně nepovědomou technikou prováděno. Ač tomu již dlouhá řada let, bude se ještě dosti starých Pražanů na to pamatovati; bylť eskamotérské jeho produkce znamenité, výborná pak hudba, zmíněné již obrazy a každodenně rozdělovaných, tj. rozlosovaných mezi návštěvníky, 50 cenných výher (hodinky, skvosty atd.). To vše táhlo tak, že divadlo bylo každodenně přeplněno. A tedy p. Radovi Šulcovi utkvělo z oněch šesti obrazů v hotelu „De Saxe“ zas něco jiného v paměti, též pouze jediný obraz.

Touto novinkou byl Jenda přímo elektrizován a hned pojal myšlenku: když mohou Francouzi mít něco podobného – proč by to nemohli mít i Čechové? Bylť výborným znalcem fotografie, vyznamenaným též medailí na amatérské výstavě, a později řídil i magistrátní fotografické oddělení a býval delegován zhotovit nesčetné množství fotografií, zejména starých památek pražských jako paláců, portálů, všech soch na Kamenném mostě, letohrádku „Amerika“ atd. A hned tedy s chutí se pustil do práce, nastavoval takřka celé noce, sám si pořizoval filmy (snímky), dělal nákresy k navinovacím bubnům, jež si nechal dle nich zhotovit a ovšem vešel ve spojení s firmou „Lumière“ ve Francii, kde si objednal v anketě již zmíněný drahý stroj. Měli jsme společný byt v Sokolské třídě, často jsem mu dle možnosti ať už při „vyvolávání“, či v pochůzkách anebo nošením přístroje atd. vypomáhal, začezť nejmilejší odměnou býval mi překrásný pohled na cvičiště – bylť vždy vysílán též k pořizování filmových snímků na slety sokolstva. K tomu účelu vystavena bývala v severním rohu sletiště zvláštní budka, kamž jsme lezli jak do holubníku a odkud se filmovalo; tam mělo přístup jen několik málo osob, většinou členů výboru Klubu fotografů-amatérů a jiných odborníků, ale viděli jsme vše tak krásně jako ne jeden z tisíce ostatních, neboť budka umístěna byla nad tribunami na nejvyšším místě. Některé snímky pořizovaly se Jendou i dole z podia postaveného v blízkosti cvičenců (pamatuji se na Poláky s kopími, francouzské gymnasty aj.).

Mám náhodou ještě obálku z těch dob, již k nahlédnutí vám tuto přikládám. Zníť (nadpis): Société anonyme des plaques & papiers photographiques Antoine Lumière & ses fils, Lyon-Monplaisir. (Adresa): Monsieur Krizenecki Sokolska str. N. 34 Prague Autriche.

„Kino“ 19. 3. 1927, č. 24, nestr.

Komentář: Ferdinand Gýra zde reaguje na anketu vyhlášenou redakcí Národních listů 29. 1. 1927. Ohlasy ankety vycházely pak ve večerníku Národ až do počátku března a vedle Ferdinanda Gýry do ní přispěli též Josef Šváb Malostranský a někdejší Kříženeckého kolega Viktor Šulc. Redakce ovšem příspěvky do ankety parafrázovala ve zkrácené formě. Vzpomínkový text F. Gýry časopise v Kino byl zakončen příslibem pokračování, časopis však právě tímto číslem zanikl.

Vzpomínka na první filmování v Praze

Josef Šváb Malostranský

Bylo to roku 1898, kdy inženýr Kříženecký přivezl z Paříže do Prahy Lumièrův filmovací přístroj. První přijímačka, kterou kdy Praha viděla, vzbudila přirozeně značný zájem a kdekdo o ní hovořil. Nebylo zde tehdy ještě stálých biografů a jelikož právě toho roku byla na pozemcích dřívější Národopisné výstavy otevřena výstava architektů a inženýrů, pomýšleno hned na pořízení filmových snímků tam. Jelikož jsem již roku 1895 na „Národopisné“ hrával komické role při staročeských hrách na nádvoří Staré Prahy (která byla jednou z hlavních výstavních atrakcí) za režie nezapomenutelného divadelního ředitele Kubíka a dále účinkoval i při historickém „házení ke kroužku“ a později tamže ve staré studentské kratochvíli jako hlavní „bean“, vyhledal mne inženýr Kříženecký, abych mu na zkoušku pořídil nějakou veselou scénu, kterou by bylo možno zfilmovati. Vyhověl jsem jeho laskavému vyzvání s velkou chutí, a tak vznikly první české filmy, které pak byly každodenně večer na výstavě promítány. Pochopitelně, že tato kinopředstavení byla vždy vyprodána a naše obecnost bavilo se dobře i bez Fairbanksů, Chaplinů a Mozzuchinů, jimž se tehdy o filmu ještě ani nezdálo. První z oněch filmů se jmenoval „Zastaveníčko u mlýnice“ a vyznačoval se velmi jednoduchým dějem. Před budovou staročeské mlýnice, zachované z „Národopisné“, se odehrával celý děj. Já, osmatřicetiletý mládenec, pověřen hlavní rolí „milovníka“. U mlýnice sedělo několik moukou zabílených mlynářských a bavili se s hezkou mlynářkou. Po jejich odchodu dostal jsem se na randíčko já. Po několika přehnaných gestech, značících, že shledávám „vzduch čistý“, přivolal jsem zatleskáním pěknou mlynářku a s tou sehrál na lavičce před mlýnem milostnou scénu s polibky a objímáním, která sotva mohla by býti podána realističtěji v dnešních filmech. Tu náhle objevil se ve dveřích mlýnice vykutálený prášek, který pozoruje naše vrkání, nemeškal zpravit o něm hned „za tepla“ pana otce, aby si u něho udělal dobré oko. Ten se objevil zakrátko na scéně provázen celou chasou. Když nevěrná mlynářka spatřila příchod mstitelů, chytla se zoufale za hlavu, jak předepisoval tehdy dramatický mrav a mne ponechala osudu. A teď to začlo. Chasa, povzbuzená panem otcem, se na mne vrhla a jala se mne zpracovávat košťaty. Já sice zcela náležitě po milovnicku odhodil s grácií svůj slaměný klobouk a chystal se k odporu, ale zakrátko dostal jsem tolik „nespočítaných“, že bylo mi uchýliti se k neslavnému útěku. K dovršení hanby ztraceného boje objevila se v okně mlýna hezká mlynářka, které bylo zřejmě již odpuštěno, a provázela můj ústup srdečným smíchem. Přes tuto prostotu děje vyvolával tento film u diváků bouři smíchu (víte, tehdy nebyli Pražáci tak nároční jako dnes), ale mě při shlédnutí svého výtvaru nebylo ani potom do smíchu, protože ani za několik dní nemohl jsem se zbavit následků nefalšovaného zápalu herců v roli mlýnské chasy a nijak jsem se nechlubil svým honorářem: osmi dobře počítanými modřinami a dvěma pěknými boulemi. Musím ještě podotknouti, že můj slaměný klobouk zůstal též na bojišti rozšlapán boječtivou chasou. Vidíte tedy, že již při prvním českém filmu nasazovali jsme kůži (nehledě k majetku) a Amerika se tedy nemá čím chlubit.

Z filmu Výstavní párkař a lepič plakátů (1898)

Foto archiv

Druhým filmem byla jen jakási mimická studie „Smích a pláč“, kde jsem se snažil znázornit přeměnu lidské tváře ze smíchu až k strašlivému nářku. Fotografován byl pouze můj obličej a ten vzbudil při promítání na velkou plochu svou groteskností u diváků hodně veselosti. Kdo to tedy tvrdil o Griffithovi, že byl prvním, jenž počal užívat detailů ve filmu? My to byli, tady v Praze. Ale toť se ví, Amerika nás ve všem připraví o primát.

Třetí obrázek, opět s mým libretem (bez scénáře a podrobného vypracování, nicméně stejně dobře míněným) nesl název „Výstavní párkař a co se mu na výstavě inženýrů a architektů přihodilo?“ – tedy titul jak náleží dlouhý, ale film zato byl tím kratší. Byla to, jak hlásal podtitulek (i ty jsme zavedli) „Výstavní tragédie v 10 minutách“. Pro tento snímek získal jsem skutečného a nefalšovaného párkaře, který chodil s plechovým kotlíkem po výstavě. (Prosím, zase reklamuji pro nás fakt, že my už dávno měli porozumění pro obsazení rolí skutečnými typy.) Velmi rád vzdal se na krátký čas svého vyvolávání: „Horkééé pááárky“, aby se stal hvězdou českého filmového nebe. Cítil se tak polichocen, že ani nechtěl žádného honoráře. (Tenhle primát nám jistě Amerika neupře: hvězda bez honoráře!) Já vypůjčil si úplný úbor lepiče plakátů s obvyklou nádobou lepidla na řemeni na prsou. V této roli nalepil jsem zprvu několik plakátů (myslím, že jsem se lepení plakátů dokonce učil od odborníků, abych se zhostil své role, jak se patří), občas se posiluje z lahvičky.

Dle blaženého tváření domníval se jistě divák, že je v ní obsažen oblíbený tenkrát líkér „Čert“, ale ve skutečnosti byla tam jen limonáda, neboť již od mládí byl jsem abstinentem. Tedy lepil jsem a posilňoval se a náhle dostal chuť na párek. Zakývám na párkaře, ten ochotně přispěchá a z protekce postaví kotlík a nabízí mi, abych si sám z plovoucích uzenek vybral tu největší. Nakláním se a tu z torby na prsou vyteče všechno škrobovitě lepidlo přímo do kotlíku na v horké vodě cudně se koupající pářečky. Párkař zoufale hledí na katastrofu, já se škrábu v rozpacích za uchem a okolostojící diváci se škodolibě smějí – a třetí snímek byl hotov.

Čtvrtý český film byl přírodní. Zašli jsme s inženýrem Kříženeckým na žofínskou plovárnu. Tam zachytili jsme skoky koupajících se z prkna do řeky. I tento snímek zdařil se nad očekávání a když byl poprvé promítán, líbil se všem přítomným, zejména plavčímu mistru plovárny, který si liboval, že je to ještě hezčí „než živé“. Z mého návodu promítl Kříženecký týž snímek obráceným postupem (navinoval totiž film ze spodní cívky na horní, což první promítací stroje dovozovaly) a docílil tak senzačního přímo úspěchu. Nevídané divadlo přítomného plavčího mistra tak zmátlo, že prohlásil: „To je zvláštní. Když ty páni skákali z té trampuliny, to sem tam byl, ale když skákali z té vody na tu trampulinu, na mou duši, to už sem tam nebyl!“ Hlučný smích byl mu ovšem odměnou za ta slova.

První čtyři české filmy byly tedy hotovy. Části jich se prý nalézají ve filmovém oddělení Technického muzea na Hradčanech a také já mám ve svých sbírkách část. Škoda, že nelze dnes některý z nich předvésti, sotva by to však bylo možné, neboť perforace filmu tenkrát lišila se od perforace dnešní. Zajímavé by jistě bylo pro dnešní diváky zhlédnouti první české filmy, pořízené před třiceti léty.*

Vzpomínám si ještě, že při předvádění zmíněných snímků na výstavě byla nejdražší místa vpředu, čím dále dozadu pak levnější, jako je tomu v divadle. Když později zkušeností zjištěno, že zraku pohodlnější jsou sedadla vzdálená promítací plochy a pořadí cen změněn, bouřilo se obecenstvo a mělo námitky, a dosti dlouho trvalo, nežli se novota vžila.

Po zhotovení prvních čtyř filmů nastala u nás ve filmování delší přestávka a až po mnoha letech (tuším roku 1912) pokusila se pražská společnost „Kinofa“ o další snímek. Byla to náhodou opět moje práce a jmenovala se prostě „Pět smyslů člověka“. – Odehrávala se částečně v improvizovaném ateliéru, zčásti pak na pražských ulicích. Hlavní role kypré kuchařinky svěřena paní Vališové-Kaclové a já převzal zase roli zamilovaného vojína. Slečna Klimešová, tehdy ještě malé děvčátko, hrála roli roztočilého Amorka. Na místa filmování jezdili jsme tenkrát vždy v uzavřeném kočáře, sotva však jsme se octli v divadelních úborech na ulici, sehnalo se tolik lidí, že jen s úžasnou námahou bylo možno snímky provést. Každý divák chtěl se totiž také ocitnouti na obrázku. Nejhuře vedlo se nám na Zelném trhu, kde nějaký povedený šibal před naším příjezdem rozšířil zprávu, že v tu a v tu hodinu přijede tam nějaký exotický čínský potentát. Toť se ví, Pražáci byli již tenkrát proslulí svou zvědavostí, a tak nás očekávaly celé

* „Čsl. společnost pro vědeckou kinematografii“, jež je protektorkou kinematografických sbírek Technického muzea čsl. provede překopírování všech těchto prvních českých filmů na normální materiál, takže je i dnešní obecenstvo bude moci shlédnout v kinu. – Pozn. red. [časopisu Rozpravy Aventina].

zástupy lidu obojího pohlaví, takže ani povoz nemohl s námi na tržiště zajeti a musili jsme se tam prodíratí pěšky. Po několika zkouškách přikročeno k natáčení scény na trhu, ale k vytlačení zvědavců z míst filmování bylo třeba zoufalého úsilí. Získali jsme však i pomoci bodrých zelenářek a s jejich pomocí šlo to již lépe kupředu. Primitivní film s naivním motivem se Praze i na venku líbil a byl dosti dlouho hrán. Tedy zkouška filmování v ulicích dopadla dosti dobře. Nevelký tento snímek jsem si později sám zakoupil na památku a byl také v roce 1925 promítán při intimní oslavě dovršení mé pětasedesátky v kinu „Na Slovanech“ za přednášky Karla Lamače. A i po několika letech byl ještě přivítán hlučným potleskem a to, pánečku, zřídka se stane i velkým milionovým filmům Ameriky. Vždyť to byla ukázka z časů ještě před tou velkou válkou... Sám jsem očím nevěřil, jaký jsem to byl tehdy před dvaceti lety ještě fešácký „milovník“.

A ještě jednou zúčastnil jsem se prvních krůčků českého filmu činně. To když roku 1916 jediná česká filmová výroba, Havlův „Lucerna-film“, po překonání těžkých překážek stavících se v cestu české práci za války a s krajními finančními oběťmi vypravila za spolupráce ředitele Richarda Baláše a Degla filmovou verzi mé dosti hrané aktové hry „Zlaté srdíčko“. Upravil jsem libreto sám a režii převzal ředitel Fencel, který dovedl náležitě využití nejen umění oblíbených umělců Švandova divadla, ale i krás Prahy. Hlavní role obsadily dámy: Emma Švandová a Antonie Nedošinská (která touto rolí snad poprvé vstoupila na světelnou scénu, kde je dnes jednou z našich nejlepších uznaných hvězd), z pánů pak nynější ředitel smíchovského divadla Rudolf Kadlec, ředitel Antonín Fencel, pánové Nejedlý, Novák a moje maličkost (doslova) v komické roli kancelářského sluhy. V onom filmu objevil se i nejpopulárnější pražský hostinský Brejša, dnes již zesnulý, který si hru pro film tuze liboval a prohlásil, že kdyby mu restaurace tak dobře nešla, že by ji hned pověsil na hřebíček a věnoval se filmu cele. Tedy první filmový „Fanouš“! Pohostinsku „vystoupil“ i známý malostranský lampář a později školník Vocásek, kterému svěřena epizodní rolička. Měli jsme s ním ale potíž, protože nebylo ho možno přesvědčiti o tom, že lze hrati pro fotografii, aniž je třeba hleděti do objektivu a „tvářiti se příjemně“. Obecenstvo se nezměnilo a svou zvědavostí zase ztěžovalo pouliční snímky. Ba, válečná nevraživost dala dokonce svůj výraz v jedné chvíli, kdy při fotografování na ostrově Kampě nějaká nepřítelka „živých obrazů“ pojednou při odehrávání filmu vyrazila z davu, skočila přímo před přístroj a se slovy „Tak, tady to máte!“ vyplázla jazyk, načež stejně hbitě jako se objevila, zase zmizela. Operatérů nezbylo než natočiti pokaženou scénu znovu, tentokrát bez této ukázky zlého ženského jazyka. „Zlaté srdíčko“ bylo předváděno v bio „Lucerně“ v říjnu roku 1916 po celých čtrnáct dní při vyprodaných domech a večerní „Národní listy“ dne 21. října končily dlouhý referát z pera Dra J. Prokopa těmito slovy: „Tedy úspěch, který podpořili smíchovští herci dle sil a kvalit svých s hostem autorem. Fotografie byly velmi jasné, ‚Lucerna‘ může býti se svým snímkem spokojena. ‚Zlaté srdíčko‘ je lepší než mnohé z vychvalovaných veseloher cizích. A nejvíce padá na váhu, že je to naše české umění a český průmysl.“ Potud Dr. Prokop. Škoda, že pořízeny tenkrát pouze dvě kopie. Jedna z nich se ztratila na daleké pouti v Americe (kde byla hrána, dle sdělení krajanských listů, rovněž s úspěchem i pro anglicky mluvící obecenstvo), druhou, jak jsem [se] doslechl, mají bratři Deglové v „Lucerně“, v nové čisté kopii, takže by nebylo

špatným pokusem dáti ji na program jako přídavek jiného filmu dnes, pro ukázkou, jak jsme ze skrovných prostředků již dávno udělali český film. Božítku, představte si, že interiéry byly primitivně sestavovány z dekorací Švandova divadla na dvoře vedlejšího domu. Při každém kroku otřásaly se plátěné stěny pokoje páně radova či kancelářských místností, ale to nám a dle všeho později ani divákům příliš nevadilo. Od té doby máme již více než 300 českých filmů a já osobně zahrál si již v sedmdesáti a pevně doufám, že to ještě dotáhnu na osmdesátku a dosáhnu tak rekordu. – V kinu tedy na shledanou!

„Rozpravy Aventina“ 3, 1927 – 1928, č. 18 – 19, s. 222 – 223 [podepsáno: Jos. Šváb-Malostranský].

Komentář: Filmoví historikové se shodují na tom, že roli párkaře ztvárnil Josef Šváb Malostranský, nikoliv skutečný výstavní párkař, zatímco roli lepiče plakátů připisují Ferdinandu Gýrovi. K nápadu pustit film *Výjev z lázní žofínských* pozpátku se v anketě Národních listů v roce 1927 přihlásil též Viktor Šulc. Srov. *Vzpomínky našich čtenářů na první počátky kinematografu u nás*. „Národ“ 67, 9. 2. 1927, č. 39, s. 3.

O prvních českých filmech*Vzpomínka nestora českých filmových herců*

Josef Šváb Malostranský

Čtu-li dnes o dohotovení milionových českých velkofilmů „Svatý Václav“ a „Plukovník Švec“, které zakrátko stanou se svědky české práce na světelných plochách kin celého světa, nemohu se ubrániti vzpomínce na první počátky českého filmu před dvaatřiceti lety. Bylo mi osudem dopřáno státi u jeho kolébky a jistě proto chápete, že s dvojnásobným zájmem sledoval jsem další jeho vývoj, od prvních tápavých dětských krůčků až k nynějšímu jeho slibnému rozmachu. A kdo je zasvěcen do vnitřních poměrů českého filmu, musí uznati, že český film šel neustále vzestupnou linií, třebaže se snad zdá nefilmové veřejnosti doba ona příliš dlouhá.

Vyprávěl jsem již několikráte o jich vytvoření a [že zásluhu na] uspíšení vybudování národní filmové výroby má zvěčnělý inženýr Kříženecký, který dovezl do Prahy *p r v n í p ř i j í m a c í p ř í s t r o j* z Paříže, malý technický div bratří Lumièrů. Zájem o novinku byl veliký, ale snad by se byl vybil v několika amatérských pokusech a vše by zase bylo usnulo, nebýti nápadu inženýra Kříženeckého, aby film domácího původu stal se atrakcí chystané výstavy architektů a inženýrů na pozemcích národopisné výstavy slavné paměti ve Stromovce. Od plánu brzy přikročeno k uskutečnění. Kříženecký, ovládaje stránku technickou, hledal ještě odborníka pro stránku hereckou, protože se rozhodl pro filmy dějové, snad po vzoru produkce cizí či pro zvýšení přitažlivosti pro obecnost. Zvolil mne, znaje mne z působení ve Švandově divadle a na „národopisné“. – Rozsah filmu byl tehdy omezen na nejmenší míru, bylo tedy zatěžko vytvořiti pro ně vhodná libreta. Rozhodl jsem se tedy pro krátké mimické scény. První z nich byla historka u mlýnice, kde za pozadí užito pro „národopisnou“ stavěnou staročeské mlýnice – tedy první český film měl již do detailů přesnou stavěnou dekoraci. Děj prostinký, dá-li se vůbec nazvati dějem: Městský panáček, v slaměném kloboučku a s rákosovou hůlkou, krátce typ jak tehdy říkali – „gigrlete“, dvořil se na lávce před mlýnicí hezké mlynářce, je však pozorován vykutáleným práškem, který upozorní pana otce a ten přivolá chasu, která košťaty zřídí záletníka, až mu z pyšného slamáčku zbudou jen trosky. Tedy epizoda víc než prostá, ale hrána byla náramně realisticky, což jsem pocítil na své kůži, neboť já hrál roli záletníka (prosím, nedivte se, tehdy jsem ještě neměl svoje břicho a neskromně si myslím, že jsem byl „fešák“) a dostal jsem skutečných ran dost. Druhý film zase zachytil rozmluvu dvou typických figurek, které také skoro již vymizely: lepiče plakátů a párkaře s kotlíkem. Vtip přitom byl ten, že v zápalu rozmluvy lepič přelil tekutý škrob z nádoby u pasu do kotlíku párkařova. Lepiče jsem hrál já a párkař byl nefalšovaný. Tento film již si vyžádal určitého nákladu, protože párkaři – který byl originál – musil býti zaplacen celý obsah kotlíku, ač mám podnes silné podezření, že párky po omytí přece jen došly svého původního určení. Třetí film byl mimickou studií mého obličej, zobrazující přechod tváře ze smíchu do pláče a zase naopak. Bylo to také snad první využití fotografie detailu, na který Amerika, jak myslím, přišla mnohem později. Poslední film pak byl přírodní, snímek skoků plavců z prkna na Žofínské plovárně. Když ten tehdy promítali, pustili jej také pro

zábavu obráceně, takže plavci z vody skákali zpět na můstek, což nešlo do hlavy přítomnému plavčímu mistru plovárny, který prohlásil: „No, jak skákali do vody, při tom 'sem byl, ale když dělali tohle, to 'sem si asi musel někam vodskočit.“ Filmy, jakkoli prosté, doznaly u pražského obecnstva úspěch jedinečný. Mluvílo se o nich a je věru s podivem, že na další české filmy musilo se pak čekat dlouhou dobu. Nevím, co bylo příčinou odkladu, ale až po několika letech vydala společnost „Kinofa“ další český film „Pět smyslů člověka“, náhodou rovněž podle mého nápadu a se mnou v hlavní roli.

Na začátky české filmové výroby rád vzpomínám a jistě pochopíte, jak mi bylo při shledání se starou Kříženeckého přijímačkou a obrázky z mých filmů v technickém muzeu na Hradčanech. Tak trochu jsem si myslil, že snad i já už patřím do muzea, ale pak jsem si řekl, že tu tíhu let – zaplať Bůh – ještě tolik necítím a že mám ještě čilosti dost, abych zůstal českému filmu věren i nadále. Už jsem od jeho počátku hrál ve více než o s m d e s á t i filmech (v čemž jsem předešel svůj životní film, ve kterém teprve letos dosáhnu s e d m d e s á t é h o křížku) a pevně doufám, že to ještě dotáhnu na stovku. Našemu filmu při této příležitosti přeji, aby šel vždy ve stopách našeho pana presidenta: *z malých začátků k prvnímu místu ve světě!*

„Filmový kurýr“ 4, 7. 3. 1930, č. 10, s. 12 [podepsáno: J. Šváb-Malostranský].

1947, březen. – *Dopis Ludmily Pacákové Iljovi Kříženeckému, synovi arch. Rudolfa Kříženeckého. Neteř Jana Kříženeckého podává svědectví o rodině svého strýce a jeho pozůstalosti.*

Milý Iljo!

Ohledně té berní správy se jen divím, že ještě po 6 letech mají vůbec právo předpisovati nějaké daně – je to možné? Žádali mne přímo o otcův platební rozkaz z roku 1940 – ovšem, že jej nemám, a tak jsem jim právě napsala, že jsi pozůstalost vedl Ty, proto Ti asi psali.

A teď co se týče strýčka Hanziho, jak se mu doma říkalo. Myslím, že o té věci už bylo psáno vše, co se vědělo, ale nevím při jaké příležitosti (vždyť i jedna ulice na Barrandově měla mít jeho jména). Četla jsem o tom v několikerych novinách, v jedněch bylo zaměněno i jméno Vašeho otce se jménem Jan. Pamatuji se, že bylo správně udáno, že první biograf otevřel na výstavě (snad roku 1898 – ale jistě nevím), filmy měl z Francie, mezi nimi nejvíce se líbil cyklista napadený v zimě společnostmi koulujícími se. Sám si ale opatřil několik časových záběrů se Švábem Malostranským (plovárna, z výstavy aj.), které si sám fotografoval a vyvolával (doma **ve vaně!**). Byl vždy dobrým fotografem a později u města Prahy hotovil řady pohledů na Prahu pro alba do ciziny. Po druhé měl znovu na výstavě (jedna byla tuším architektů a inženýrů, druhá obchodních komor) pavilon se společníkem (žid?). A tam nepochodil. Ač jistě návštěva byla dobrá, ale slyšela jsem doma (**ovšem nevím nic jistého!**), že ho společník nějak ošidil, **prý utekl či co** a všechn náklad za stavbu atd. zůstal strýci jako dluh. Měl místo u města, jak víš, a tak **prý** mu obstavili plat – zbytek asi dával rodině a sám živořil. To zas vyprávěla jeho druhá žena Zdenka, že když šel s ní, neměl ani zimník. Tak se to doma vyprávělo. A co se týče věcí po něm – to vše měla jeho první žena – teta Mařka jsme jí říkali – a pamatuji-li se, půjčila všechny ty filmy a snad i přístroj při nějakém filmovém jubileu na výstavu a to nevím určitě, chtěla-li je darovati, nebo darovala snad technickému muzeu nebo nějakému filmovému ústředí. Ale myslím, že je darovala. Bohužel, zeptat se jí již nemohu – zemřela **letos**, 10. ledna měla pohřeb. Já dostala oznámení až 10. v poledne, tak jsem nemohla jeti; byla bych šla, dopisovala jsem si s ní každé svátky.

Jestli ty věci nedala, byly by v **její pozůstalosti**, o čemž byste snad mohli získati úřední zprávu. Mně poslala parte úmrtní její přítelkyně, která je také vystavovala a pohřeb pořádala, paní A. Pecáková, choť (nebo vdova) učitele a bydlela s ní v jednom domě nebo sousedila.

Teta bydlela v Praze VII. – Belcrediho č. 19 (nebo 29), to si vždy pletu, tuším v přízemí. Byla rozená Gýrová a neměla žádných příbuzných, bratr a sestra zemřeli svobodní a o jiných příbuzných jsem od ní nikdy nic neslyšela. Jediný syn Zdeněk, filmový operátor, zemřel již dávno. Kdo bude dědicem pozůstalosti a zda by ještě nějaké památky se našly, nevím. Ale myslím, že svůj úmysl ty věci darovati **určitě provedla**. Tak to je vše. Mnoho ne, to víš, dřív se před dětma vše neprojednávalo, a tak jsem jen tak něco zaslechla a mnoho též zapomněla.

Srdečně pozdravuje Tebe i Tvoji manželku vždy upřímně

Míla

Strýcovy fotografie mám.

Národní filmový archiv, k. Licence kinematografické, složka Kříženecký, i. č. 68.

1952, říjen, Praha. – *Strojopisná vzpomínka účastníka natáčení prvních českých filmů Vincence Pokorného sepsaná pravděpodobně z podnětu pracovníků Národního technického muzea.*

Počátky českých kinematografických filmů

Po 54 letech vzpomínám, jak došlo k tomu, že se začaly zhotovovati v roce 1898 první české kinematografické obrázky.

Jednoho večera, někdy v březnu roku 1898, vypravoval doma s velkým nadšením můj bratr architekt Josef František Pokorný o epochálním vynálezu bratrů Lumièrů v Lyoně, kteří sestrojili fotografický aparát, kterým lze přijmouti na film asi 18 m dlouhý za 1 minutu asi 800 obrazů, takže lze fotografovat předmět v pohybu. Když se film vyvolá a zhotoví z něho diapozitiv, možno tímž aparátem diapozitiv opět promítati, takže promítané obrazy jsou jako živé. Toto obšírné bratrovo líčení bylo jaksi úvodem k prosbě, kterou pak vznesl na otce, aby jemu a jeho kolegovi architektovi Janu Kříženeckému zapůjčil asi 4 – 5000,- zl. na zakoupení takového aparátu s příslušenstvím a na postavení pavilonu na připravované výstavě architektury a inženýrství v Praze. Uváděl, že naskýtá se jim oběma příležitost k získání vedlejšího příjmu a že lehce budou moci z výtěžků představení zapůjčený obnos splatiti. Otec (Josef Pokorný, veřejný společník fmy Petr Klubal a spol., továrna kočárů v Praze) žádosti jejich vyhověl a jakmile obdrželi peníze, ihned zahájili jednání s firmou Auguste & Louis Lumière v Lyonu, objednali pak kinematografický aparát s příslušenstvím, stojan a projekční lampu obloukovou a dle zaslaného jim seznamu asi 12 kinematografických obrazů. Výběr obrazů byl zcela nahodilý, neboť v seznamu byl uveden jen název filmu bez bližšího popsání, takže některý nevyhovoval. Zpočátku objednané francouzské filmy byly např.: „Sněhová koulovačka“, „Karavana velbloudů“, „Mořské lázně“, „President Carnot“, „Býčí zápasy“, „Potápěč“, „Zápas obra s trpaslíkem“ atd.

Když jsme u nás v bytě promítali došlé francouzské filmy za použití jen slabého světla – tuším petrolejové lampy – nevyšel otec z údivu, třebaže pohybující se výjevy na obrazech byly hodně tmavé.

Nato byla vyjednána stavba jednoduchého, nevysokého dřevěného pavilonu, lepenkou krytého, s několika postranními východy a s hlavním vchodem z aleje pod fontánou. Pavilon, pokud se pamatuji, byl asi 8 m široký a asi 16 m dlouhý a na nepatrně se svažující udusané zemi byly umístěny jednoduché nenatřené židličky z bukového dřeva s pevnými sedadly. Nohy židliček byly spojeny latěmi. Židlí bylo asi 12 v řadě a řad bylo asi 15, takže bylo míst celkem asi 180. Přístup k sedadlům byl z obou stran.

V průčelí pavilonu po obou stranách vchodu byly kiosky, z nichž levý sloužil za pokladnu a v pravém měl p. Vojtěch Balvín, pekař z Celetné ulice, prodej pečiva. Nad vchodem mezi kiosky i nad nimi byla malá místnost celá vypelechovaná, v níž byl umístěn stojan s kinematografickým aparátem a s projekční lampou. Lampa byla obloukovka a uhlíky se přibližovaly dle potřeby ručně šroubem vzadu na lampě umístěným. Před uhlíky nalézala se skleněná, tenkostěnná koule vybíhající v dlouhé hrdlo, aby voda v ní obsažená při eventuálním varu nepřetekla. Voda měla být čistá, destilovaná, my jsme používali sodovky, jež nám výborně posloužila. Tato vodou naplněná koule sbírala

paprsky lampy a vrhala je rourou vpředu na lampě namontovanou na obrázek filmu, který shora procházel aparátem a byl promítán okénkem v přední stěně vyplechované místnosti na plátno v hledišti. Obrazy na plátně byly asi 5 m vysoké a přes 6 m široké. Tituly filmových obrazů nebyly promítány na plátno, nýbrž byly ústně ohlašovány okénkem, kterým se promítaly obrazy.

Film odvíjel se ze stojánku připevněného na aparátu, a to ručně klikkou, přičemž se muselo dávat pozor, aby ruka nezastínila částečně obraz. Odvíjený film dopadal do skříňky ve stojanu a hned jak prošel, zase od konce se navíjel navijákem do kotoučku a uložil se do plechové krabičky. Roura, kterou dopadaly paprsky světelné na obrázek filmový, byla vpředu opatřena uzávěrem s mléčným sklem. Tento uzávěr po projití filmu se musel vždy uzavřít, aby se mohlo volně manipulovat s dalším obrazem do aparátu vsunovaným.

Při promítání obrazů, opětném jich rolování, ohlašování názvů, ošetřování obloukovky atd. byly zaměstnány alespoň dvě osoby. Zpočátku obstarávali promítání atd. majitelé podniku pp. Jan Kříženecký a Josef Pokorný, později promítání nebo ostatní úkony obstarával většinou Vincenc Pokorný, t. č. právník, a někdy při vedlejších úkonech vypomáhal i p. Pacák, studující reálky. Ti všichni konali tyto práce bezplatně, jen slečna pokladní (Chlumecká) a uvaděč (p. Gýra) byli honorováni.

Ve zmíněné vyplechované místnosti byl z důvodů bezpečnostních stále připraven džber s vodou.

K osvětlení pavilonu uvnitř i zevně používalo se žárovek, jež svítily před počítím a hned po skončení představení.

Při každém představení konal uvnitř službu jeden hasič.

Vstupenky byly trojího druhu: I. místo za 30 kr., II. místo za 20 kr. a dětský lístek za 10 kr. (Podle vzoru divadel bylo i zde I. místo vpředu!)

Představení se konala asi od 3 hodin odpoledne do večerních hodin v pauzách dle potřeby, tj. podle návštěvy a poslední představení obyčejně po skončení fontány. Promítalo se vždy 10 obrazů.

Návštěvy byly zpočátku kromě nedělí malé, a proto se některý obraz promítal při otevřeném hlavním vchodu, aby se dělala podniku reklama.

Návštěvy kinematografu stouply, až když se začaly promítat vlastní obrazy z pražského života. Majitelé „Českého kinematografu“ záhy se rozhodli, že si budou pořizovat obrazy sami. Architekt Jan Kříženecký, jenž byl fotografem-amatérem na slovo vzatým, pustil se s velkým zápalem do práce a architekt Josef Pokorný měl přitom na starosti režii výjevů a obstarával nutné intervence, aby natáčení obrazů bylo umožněno.

Tak vznikly první české filmy a kromě jiných byly to zejména tyto:

„Alarm staroměstských hasičů“. Správa staroměstského obecního dvora dovolila na žádost arch. Josefa Pokorného, aby bylo provedeno nastoupení mužstva se stříkačkami taženými koňmi jako při skutečném výjezdu k ohni. Za 1 minutu od poplašného znamení zvoncem, daného hasičem, byly vytaženy ze zbrojnic stříkačky a voznice, zapražení do nich koně, nasedlo mužstvo a koně dali se do klusu. Byla to vlastně též reklama pro pohotovost hasičů.

„Výjezd parní stříkačky k ohni“. To byl podobný obraz ze staroměstského obecního dvora.

ILUMINACE

Z počátků českého filmu

Adresse Télégraphique: LUMIÈRE-LYON

TÉLÉPHONE

DES PLAQUES & PAPIERS PHOTOGRAPHIQUES

A. LUMIÈRE & SES FILS

CAPITAL TROIS MILLIONS

PARIS 1889 GRAND PRIX

MÉDAILLE D'OR LYON 1879

MÉDAILLE DE PROGRES CH. VIENNE 1875

MÉDAILLE AVEC MENTION HORS-LIGNE PARIS 1874

MÉDAILLE D'OR PARIS 1875

DIPLOME D'HONNEUR LE MANS 1882

MÉDAILLE D'OR BARCELONE 1888

MÉDAILLE D'OR EXPOSITION DE MICROSCOPIE ANVERS 1895

COMMISSAIRE CHICAGO 1893

MEMBRE DU JURY HORS-CONCOURS LYON 1894 & MILAN 1895

MONTEAUX 1895

1987 CINÉMATOGAPHE

Lyons le 3 Mai 1898

© Monsieur Jean Krizenecky

architecte Těna ulice 2. 20 à Prague autrichienne

Doit

NOTA. Les marchandises sont payables à Lyon et voyagent aux risques et périls du destinataire. Nos traites ne sont pas une dérogation à la condition payable à Lyon.

1/ envoi de région Grand Viton	
4 Cinématographe type complet avec accessoires	
1 ^{re} boîte de négatifs 46 ms.	2000 ..
6 pellicules sensibles 1 ^{re} négatif	132 ..
6 pellicules sensibles 1 ^{re} positif	132 ..
Total	2264
2/ versement	1000
Reste	1264
payable comme suit :	
1/ haute fin Mai ct.	300 ..
- fin juin p.	300 ..
- fin juillet p.	200 ..
- fin août p.	200 ..
- fin septembre	264 ..
ensemble	1264
Certificats vous sont envoyés à l'acceptation	= 1264

Société Anonyme des Plaque & Papiers Photographiques

A. LUMIÈRE & SES FILS

L'un des Administrateurs Directeurs

PAPIER AU CITRATE D'ARGENT
POUR L'IMPRESSION DES ÉPREUVES POSITIVES
PAR NOIRCEMENT DIRECT

PAPIER AU GÉLATINO BROMURE D'ARGENT
POUR L'OBTEINTION DES ÉPREUVES POSITIVES
PAR DÉVELOPPEMENT
NOUVEAU PAPIER MAT

DÉVELOPPATEURS
PAPIERS PELLICULAIRES
préparés d'après les procédés
BALAGNY

LE CINÉMATOGAPHE
Auguste & Louis Lumière
Breveté S.G.D.C.

USINES A VAPEUR
Rue S. Victor & Cours Gambetta
Rue S. Maurice & Rue des Tournelles
MONPLAISIR-LYON

Účet továrny Antoina Lumière vystavený 3. května 1898
za kinematografický aparát, šest svitků negativu a šest svitků pozitivu
Ze sbírek NTM

ILUMINACE

Z počátků českého filmu

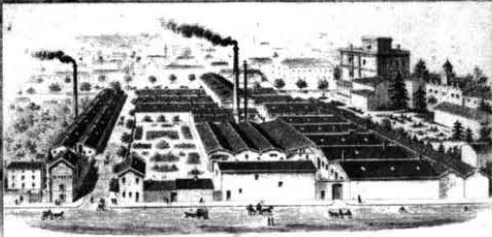
Adresse Télégraphique: LUMIÈRE-LYON

TÉLÉPHONE

DES PLAQUES & PAPIERS PHOTOGRAPHIQUES

A. LUMIÈRE & SES FILS

CAPITAL TROIS MILLIONS

USINES À VAPEUR
Rue St-Victor & Cours Gambetta
Rue St-Maurice & Rue des Tournelles
MONPLAISIR-LYON

PARIS 1889
GRAND PRIX
MÉDAILLE D'OR LYON 1892
MÉDAILLE DE PROGRES OR VIENNE 1874
MÉDAILLE AVEC MENTION HORS-LOGE PARIS 1874
MÉDAILLE D'OR PARIS 1878
DIPLOME D'HONNEUR LE HAVRE 1887
MÉDAILLE D'OR NANCY 1889
MÉDAILLE D'OR EXPOSITION DE MICROSCOPIE ANVERS 1891
COMMISSAIRE CHICAGO 1893
MEMBRE DU JURY HORS-CONCOURS LYON 1894 & MILAN 1895
BORDEAUX 1895
ROUEN 1897 BRUXELLES 1897

Lyon-Monplaisir le 23 Mai 1898

Monsieur Jean Krizenicky
à Prague

Nous sommes en possession de votre lettre du 17 mai à laquelle nous nous empressons de répondre.

Si vous nous faites une commande de 50 pellicules sensibles à la fois, nous vous ferons une remise de 15 pour cent. Nous vous prions donc, si vous nous faites cette commande de nous envoyer la somme de 935 francs et nous vous les expédierons par retour du courrier.

Recevez, Monsieur, nos sincères salutations

LE CINÉMATOGRAPHE
Auguste & Louis Lumière
Breveté S.G.D.G.

PAPIER AU CITRATE D'ARGENT
POUR L'IMPRESSION DES ÉPREUVES POSITIVES
PAR NOIRISSEMENT DIRECT

PAPIER AU GÉLATINO-BROMURE D'ARGENT
POUR L'OBTENTION DES ÉPREUVES POSITIVES
PAR DÉVELOPPEMENT

NOUVEAU PAPIER MAT
DÉVELOPPEURS
PAPIERS PELLICULAIRES
Préparés d'après les procédés
BALAGNY

Société Anonyme des Plaques & Papiers Photographiques
A. LUMIÈRE & SES FILS
L'un des Administrateurs-Directeurs

*Objetinali jsme a zaplatili 935 fr.
dne 31. V. 98. J. Pokorný*

Dopis továrny Antoina Lumière z 23. května 1898 Janu Kříženeckému:

„Obdrželi jsme Váš dopis ze 17. května, na nějž spěcháme odpovědět.

Pokud u nás objednáte najednou 50 svitků citlivého materiálu,
poskytneme Vám slevu 15 procent.

Proto Vás žádáme, pokud chcete tuto objednávku učinit,

abyste zaslal částku 935 franků a materiál Vám odešleme obratem.“

Dole stojí připsáno: „Objednali jsme a zaplatili 935 fr., dne 31. V. 1898. J. Pokorný.“

Ze sbírek NTM

„Polední výstřel v Praze“. V tehdejší době bylo oznamováno v Praze poledne výstřelem z děla na baště sv. Tomáše, a to na znamení dané praporkem z hvězdárny v Klementinu. Jeden takový výstřel byl zachycen kinematografem.

„Cvičení kužely Sokolů malostranských“. Cvičení bylo předvedeno na letním cvičišti pod Nebozízkem.

„Poklepy na základní kámen pro pomník Františku Palackému v Praze“. Poklepu na kámen umístěný po baldachýnem zúčastnilo se mnoho významných osobností.

„Voltýžování jízdního odboru Sokola pražského“.

„Žofínská plovárna“. Natáčení rušného života na plovárně u Žofínského (nyní Slovanského) ostrova bylo obtížné, neboť stativ musel se umístiti na střeše nad kabinami, ale dopadlo dobře. Účastenství plavců bylo tak veliké, že se až jeden hoch počal topiti. Velkou veselost později u diváků vzbuzovalo promítání tohoto filmu od konce kupředu a zpomaleně – když z rozčeřené vody vynořily se nohy plavce a tento pak obloukem dopadl na prkno a pozpátku odběhl. Tohoto působivého triku a zpomaleného promítání bylo tehdy poprvé použito.

„Taneční veselí“ o svatojanské pouti na výstavišti v Praze.

„Průvod královniček“ na výstavišti v Praze.

„Švábovo zmařené dostaveníčko“. Knihkupec a známý komik pan Josef Šváb Malostranský nabídl se již v dubnu 1898 majitelům Českého kinematografu k aranžování humoristických scén. První jím aranžovaná veselá scéna bylo dostaveníčko u starého mlýna stojícího na výstavišti nedaleko pavilonu Českého kinematografu. Přemluvil k účinkování číšnici z blízké vinárny a mlynářského zaměstnance v mlýně dohlízejícího. Po jedné krátké zkoušce hned se výjev natáčel. Pan Šváb účinkoval tu jako první český filmový herec v českém filmu – a to bez honoráře.

„Lepič plakátů“. Toto byla druhá humoristická scéna p. Švábem aranžovaná.

„Švábova tvář“, další jeho film natočený rovněž na výstavišti. Normální výraz jeho obličeje přechází do pláče a z pláče do smíchu a naopak.

Téměř při všech těchto natáčeních jsem p. architektu Janu Kříženeckému asistoval.

První natočené v Praze filmy byly zaslány firmě A. a L. Lumière v Lyonu k vyvolání a zhotovení diapozitivů. Některý film – nepamatuji se již který – líbil se lyonské firmě do té míry, že za něj nabídla film vlastní výroby. Architekt Kříženecký velmi brzo se rozhodl, že bude filmy nejen vyvolávat, ale i diapozitivy sám zhotovovat. Za tím účelem byl společným nákladem pořízen jakýsi dřevěný buben, tj. válec, jehož plášť po délce tvořily tenké tyčky, kterýž byl uložen na ležato do čepů podstavce a byl otáčen klikou. Pod válcem byla umístěna nádoba odpovídající tvarem a rozměry tomuto válci (tuším, že to byla nádoba plechová vyasfaltovaná), do kteréž se nalévala fotografická vývojka. Na válec se velmi pozorně, citlivou stranou navrch, navinul film, a to tak, aby byl dostatečně napjat. Válec s navinutým filmem ponořil se na ležato do nádoby s vývojkou a otáčením přišel celý film postupně ve stálý styk s vývojkou. Když počaly obrázky z filmu vystupovati, pocítili jsme všichni radostné uspokojení. Všechny tyto práce byly konány v noci v koupelně bytu p. Kříženeckého při slabém červeném osvětlení. Po dokončení vyvolání byl film ve vaně za stálého přítoku čisté vody koupán a pak v pokojích po nábytku rozvěšen k usušení.

Z negativu týmž aparátem zhotovil p. Kříženecký film pozitivní tím způsobem, že film citlivý a negativní vložily se nad sebe do zvláštní kovové krabice od fmy Lumière

a otáčením kličkou posunovaly se těsně na sobě za čočkou při slabém osvětlení (tuším petrolejovou lampičkou), a to tak, že citlivý film natáčel se do zvláštní krabice uvnitř aparátu a negativní film odvíjel se mimo aparát. Vyvolávání diapozitivu dalo se pak tímž způsobem jako při negativu.

Zbývá ještě dodat, že po skončení výstavy architektury a inženýrství byl pavilon Českého kinematografu prodán jako staré dříví, rovněž židličky a jiné zařízení byly levně prodány. Vypůjčený kapitál byl řádně splacen a jak se majitelé kinematografu spolu vyrovnali, není mně známo. (Arch. Josef Fr. Pokorný opustil brzy nato Prahu a později se v Mor. Ostravě jako stavitel osamostatnil.)

S p. arch. J. Kříženeckým jsme v pozdější době promítali ještě několikrát tyto filmy, a to vždy jen jako část cizího zábavného programu, např. v Měšťanské besedě Pražské, v Národním domě Vinohradském, ve Smíchovské aréně, v „Orfeu“ na Král. Vinohradech a snad ještě jinde, ale nepamatuji se již kde.

Vylíčil jsem události pokud se týkají „Českého kinematografu“ a českých filmů dle své paměti a doufám že od pravdy se neodchylují.

V Praze, v říjnu 1952

Vincenc Pokorný
Praha 2, Štěpánská 24

Národní technické museum – sbírka rukopisů, i. č. 338.

1953, 3. února, Praha. – Odpověď Vincence Pokorného na doplňující otázky pracovníků Národního technického muzea k jeho vzpomínkovému textu z října 1952.

P. T.

Národní technické muzeum

Archiv pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce

Na Vaše vybídnutí z 2. ledna 1953 odpovídám na otázky v něm uvedené, pokud mi to má paměť dovoluje a pokud jsem data ze života p. architekta Jana Kříženeckého mohl zjistiti.

Kromě 14 českých filmových svitků (z nichž 2 jsou bez názvů), jež jsem 29. září 1952 předal prof. Vladimíru Vimrovi pro Národní technické muzeum (kinematografické oddělení), bylo arch. Kříženeckým určité zhotoveno ještě několik dalších filmů, z nichž bezpečně se pamatuji jen na film „Purkyňovo nám. na Král. Vinohradech“, neboť jsem se jeho natáčení zúčastnil. Rušný život na náměstí natáčel Kříženecký z nějakého vyššího místa asi před nynější kavárnou „Valdek“ směrem k Vršovicům, a jak tuším, z valníku, který tam náhodou stál. Kolem nás se ovšem kupili náhodní chodci, takže můj nejstarší bratr arch. Josef Pokorný musel stále diváky v jízdní dráze vybízet, aby se nestavěli, ale chodili, jakož se vůbec staral o to, aby na obraze bylo co nejvíce pohybu. Můj prostřední bratr Václav P. jest na tomto filmu zachycen jako cyklista jedoucí směrem od Vršovic po náměstí dolů. Filmování toto jako obvykle bylo prováděno rychle, bez velkých příprav, takže obyčejný stativ a nenápadný přijímací aparát na něm připevněný nebudily velkou zvědavost a shluk lidí nebyl příliš velký, jako by tomu bylo dnes, kdy se aranžují zvláštní scény.

Na filmy „Přenesení kolébky Palackého z Hodslavic na výstaviště“ a „Boží Tělo na Hradčanech“ se nepamatuji. (Jest možno, že film „Průvod královniček na výstavišti“ jest snad částí průvodu při přenášení kolébky Palackého?)

Na stadionu na Strahově účastnil jsem se určité natáčení filmu „Cvičení žen s kužely“, a to v době odpolední, ale nevím určité, zda bylo to o Vsesokolském sletu roku 1901. (Později sotva.)

Pamatuji se též, že Kříženecký měl v úmyslu filmovat též některá cvičení na náradí při zkouškách v době dopolední, ale zda k tomu skutečně došlo, se již nepamatuji.

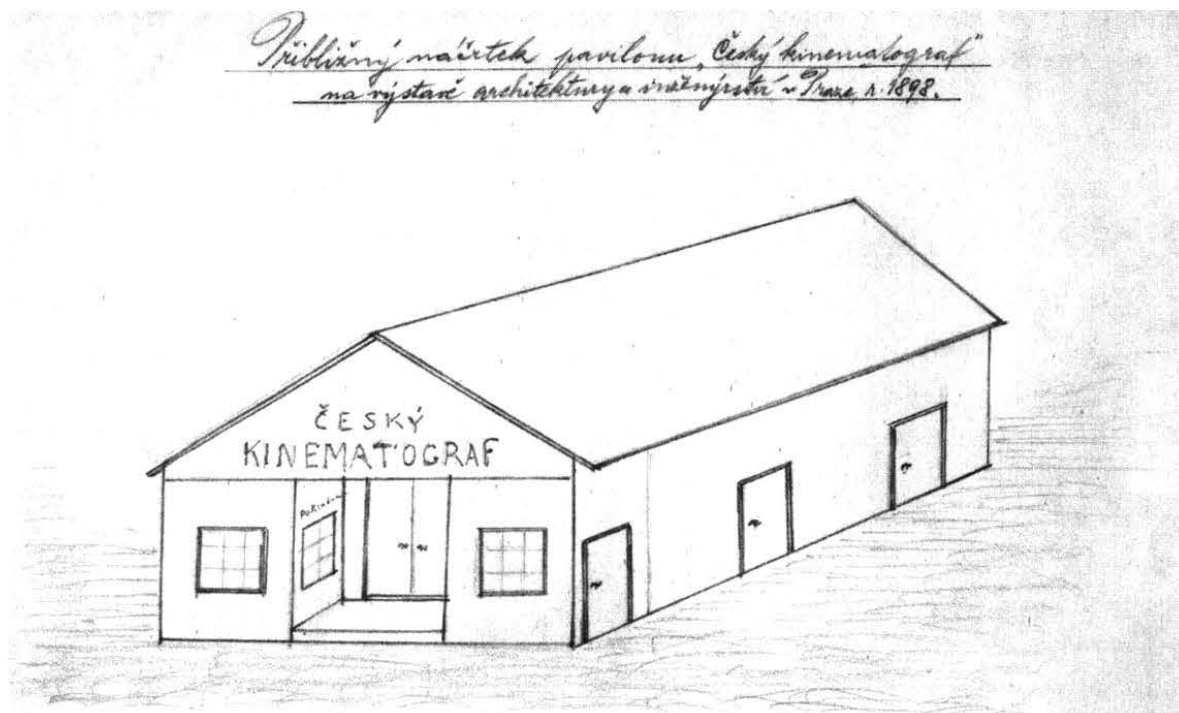
Na natáčení filmu „Otevření nového mostu“ za přítomnosti císaře Františka Josefa se rovněž nepamatuji.

Mám za to, že bych mohl identifikovati negativy některých filmů Kříženeckého, kdybych je viděl promítnuty, a že bych se eventuelně upamatoval i na některé podrobnosti.

Připojuji přibližný náčrtek pavilonu „Český kinematograf“ na výstavě v roce 1898, ovšem byl-li na něm nápis, jak ho uvádím, se nepamatuji, rovněž nevím, jak byl pavilon natřen, zda karbolínou, či vápnem nebo nějakou levnou barvou.

Polohu pavilonu na plánu výstavy z roku 1898 myslím, že bych dovedl označit.

Na filmování – pokud se pamatuji – neměli majitelé „Českého kinematografu“ žádného úředního povolení a filmovali, kde se jim to hodilo, prostě jako by jen fotografovali. K promítání filmů na výstavě roku 1898 měli povolení od výkonného výboru výstavy architektury a inženýrství v Praze, který též vyslal komisi ke kolaudaci pavilonu a jeho

*Náčrtek budovy Českého kinematografu vypracovaný
roku 1953 Vincencem Pokorným
Ze sbírek NTM*

zařízení, zejména vyplechované místnosti, kde byl umístěn projekční aparát, elektrického vedení atd.

Rovněž při promítání filmů v době pozdější (například v Měšťanské besedě pražské, v Národním domě na Král. Vinohradech, v aréně na Smíchově, v Orfeu na Král. Vinohradech) neměl p. arch. Kříženecký zvláštního úředního povolení, nanejvýš policejní orgán se přesvědčil, jsou-li bezpečnostní opatření dostatečná. Obrazy se promítaly z prázdné galerie nebo z prostoru od obecnstva odděleného.

Intervence, aby bylo umožněno natáčení obrazů, konal můj bratr arch. Josef Pokorný, a to jen tehdy, když se měl natáčet nějaký speciální výjev, např. když se natáčel „Výjezd staroměstských hasičů k ohni“ nebo „Výjezd parní stříkačky k ohni“, kdy velitel hasičů musel dát nejen svolení, ale i příkaz k provedení nástupu a výjezdu, nebo při filmování „Žofínské plovárny“, kde správce plovárny musel dát povolení a plavčík měl dohled.

Za účelem filmování a na výstaviště k promítání filmů jezdili jsme koňkou nebo jsme šli pěšky, kočáru jsme nepoužívali.

Při promítání se nám nepříhodila žádná nehoda; jen jednou bylo opomenuto na kratičkou dobu zavřítí uzávěr s mléčným sklem vpředu na rouře, kterou dopadaly světelné paprsky na obrázek v aparátu již zasunutý, a tehdy se film pod paprsky takřka škvařil, takže musely být alespoň asi 2 nebo 3 obrázky vystříhnuty.

Při přetržení nebo přestřižení filmu používal p. Kříženecký – jak tehdy říkal – k jeho slepení amylacetátu.

Pan Vojtěch Balvín měl skutečně a mimo veškeru pochybnost v kiosku pavilonu „Český kinematograf“ v roce 1898 příležitostnou, dobře jdoucí prodejnu pečiva, ovšem nebyl

tehdy ještě v Celetné ul. (kde se mnohem později zařídil ve vlastním domě), nýbrž měl krám v Rytířské ul. pod loubím a tam někde i dílnu pekařskou.

Pan Balvín jun. nemůže se na tuto skutečnost pamatovat, neboť byl tehdy buď děckem, nebo nebyl ještě ani na světě. Pan Vojtěch Balvín se tehdy jako 26letý osamostatnil (nar. 27. 8. 1871) a poněvadž byl s námi v příbuzenském poměru, doporučoval můj otec leckde jeho pečivo, např. p. Císařovskému do restaurace „U Kupců“ ve Štěpánské ul. Příbuzenství vzniklo tím, že se jeho bratr p. František Balvín, truhlář, oženil s mou sestřenicí Marií Pokornou v Milínově a po její smrti s její sestrou Baruškou Pokornou, jež byla u mých rodičů v Praze na zkušené. Některé z dětí této Barušky Balvínové byly později zaměstnány u svého strýce p. Vojtěcha Balvína. – Tvrzení své mohl bych ještě jinými okolnostmi doložit, ale mám za to, že má poznámka o prodeji pečiva v kiosku pavilonu nemá celkem významu.

Kdy vstoupil p. arch. Kříženecký do služeb města Prahy a v jaké funkci tam působil, není mi známo. Rovněž nevím, zda a jak byl zaměstnán v kinu „Louvre“ a zda byl společníkem, či jen zaměstnancem p. Tichého.

Data ze života arch. Jana Kříženeckého zjistil jsem tato:

Narodil se v Praze dne 20. března 1868 (jeho otec byl poštovním kontrolorem). Dle zápisu v matrice sňatků, jež se nyní nalézají u ONV v Praze 2, byl oddán v kostele sv. Štěpána dne 3. září 1898 se slečnou Marií Gýrovou, jež bydlela se svými rodiči v Praze II, Na rybníčku. Měl syna Zdeňka, jenž prý byl kinooperátorem a zemřel mlád, avšak až po smrti svého otce. Arch. Jan Kříženecký zemřel dle nápisu na pomníku dne 9. února 1921 jakožto vrchní stavební revident města Prahy a jest pohřben na hřbitově Olšanském, hřbit. VII. odd. 5, hrob 104.

V době výstavy architektury a inženýrství bydlel (podle sdělení jeho švagrové pí R. Kříženecké, vdovy po dr. h. c. ing. Rudolfu Kříženeckém, prof. na technice, a jeho neteře pí Ludmily Pacákové, odb. učitelky v. v.) v Praze II, Sokolská tř. v I. patře domu poblíž Fügnerova nám. asi proti vodárenské strážnici, kde obýval 2 pokoje s koupelnou a příslušenstvím a třetí pokoj měl jeho švagr p. Ferdinand Gýra, typograf, s vlastním nábytkem a velkou knihovnou. Číslo domu nemohl jsem zjistit.

Měl prý dlouholetou známost s jakousi pí Zdeňkou, vdovou (její jméno švagrová i neteř již zapomněly), a na radu rodiny dal prý se konečně se svou chotí Marií rozvésti, ale než uplynul rok rozluky, zemřel, raněn byv mrtvicí. Se svolením rodiny bylo prý pí Zdeňce úředně povoleno užívatí jeho jména jako provdané. Paní Zdeňka jest prý již mrtva, byla prý pěstunkou a později řídící učitelkou na některé pražské škole a o pana Kříženeckého prý se velmi obětavě starala.

Na výstavě Obchodní a živnostenské komory v Praze roku 1908 měl prý p. arch. J. Kříženecký – podle sdělení jeho neteře – biograf s neznámým společníkem, který prý mu zanechal spoustu dluhů a zmizel. Kříženeckému bylo prý obstaveno služné, takže nakonec jen živořil.

V Praze 3. února 1953

Vincenc Pokorný
Praha II, Štěpánská 24

Národní technické museum – sbírka rukopisů, i. č. 403.

Ediční poznámka

Dobové ohlasy i pozdější vzpomínky na aktivity prvních českých filmařů na sklonku 19. století se staly předmětem editorského zájmu již v padesátých letech, kdy režisér, scenárista a publicista Václav Wasserman, tehdy docent pražské FAMU, začal v podobě vysokoškolských skript vydávat sborníkovou řadu *Průkopníci čs. kinematografie*. Její pátý sešit byl věnován právě Janu Kříženeckému a Josefu Švábovi Malostranskému (*Průkopníci čs. kinematografie V. Jan Kříženecký a jeho první herec Josef Šváb-Malostranský*. SPN, Praha 1959). Letošní stoleté výročí českého filmu se stalo dobrou záminkou pro to, abychom někdejší Wassermanův krok po letech částečně zopakovali. I když zde tak některé texty vycházejí již v druhé reedici, je to přece jen příležitost soubor bezprostředních tiskových ohlasů a zpráv o kinematografu na výstavě pokud možno kompletovat a odstranit řadu drobných i větších textových nepřesností v literatuře následně tradovaných. Jak patrně z naší edice, čeká každého badatele, který bude mít potřebu prolistovat tehdejší deníky a časopisy, třesuté paběrkování, jehož výsledek je zcela neadekvátní vynaloženému času. Ještě hůře patrně dopadne, bude-li chtít k otázce výstavního kinematografu dohledat archivní prameny. Pátrání v Archivu hl. města Prahy přineslo efekt minimální, ve fondu Spolku inženýrů a architektů uloženého v SÚA se výstavy v roce 1898 týká jen kniha protokolů ze schůzí stavebního výboru citovaná v našem úvodu a Národní filmový archiv vlastní pouze několik dokumentů týkajících se pozdějších období Kříženeckého života, relativně nejdůležitější byl tedy pro nás archiv Národního technického muzea, i zde však jde pouze o několik jednotlivin, jakkoliv cenných.

Do naší edice jsme zařadili pouze bezprostřední dobové ohlasy a autentická svědectví přímých účastníků dění v Českém kinematografu, resp. rodinných příslušníků. Při přípravě editovaných textů jsme se řídili zásadami uvedenými v publikaci *Textologie, Teorie a ediční praxe* (Univerzita Karlova, Praha 1993). Korigovali jsme interpunkci, opravili zjevné pravopisné chyby a překlepy, v několika případech jsme v hranatých závorkách doplnili podle smyslu chybějící text. Při grafickém zvýrazňování názvů nebo částí textu jsme vycházeli z originální předlohy. Dopis Josefa Švába Malostranského tvoří dvoulist okrově zbarveného dopisního papíru o formátu 11 x 18,2 cm s dvěma barevnými karikaturami na první straně. Text psaný perem pokrývá pouze první a třetí stranu. Na třetí straně je razítko s textem: „JOSEF ŠVÁB, obchod papírem a kuplety, v Praze-III., Mostecká ulice č. 4. n.“ Dopis Ludmily Pacákové je dvoulist šedavě zbarveného dopisního papíru o formátu 15,5 x 20,3 cm, rukopisně popsáný ze čtyř stran perem s původně snad černým inkoustem. V záhlaví první strany se nachází špatně čitelné fialové razítko, z něhož lze s jistou licencí rozluštit v prvním řádku nápis „Dr. CHYTIL – Dr. KŘÍŽENECKÝ“, ve druhém pak: „Došlo 7. III. 1947“. Části textu, které pisatelé dopisu podtrhli, zvýrazňujeme v naší edici tučným stylem písma. Původní forma vzpomínkových textů Vincence Pokorného ze sbírek NTM je strojopis formátu A 4 psaný po jedné straně o rozsahu 7 stran (dokument z října 1952), resp. 5 stran (dokument z 3. února 1953). Oba texty jsou na konci opatřeny rukopisným podpisem s adresou původce. U těchto textů jsme sjednotili nejednotný způsob psaní názvů (v uvozovkách), bez vyznačení jsme rozepisovali nestandardní zkratky (*archit.*, *veř.*). Opravovali jsme též kvantitu hlásky ve jménu *Kříženecký*, jež autor důsledně píše jako *Kříženecký*, a jméno *Šváb-Malostranský*, které podle současného úzu píšeme bez spojovníku.

Soně Weigertové a Heleně Malinové z Národního filmového archivu děkuji za pomoc při heuristických pracích.

I. K.